MRN 1

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI

"Tasdiqlayman"
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti rektori
_____ M.E.Po'latov
"___" _____ 2024 yil

Ro'yxatga olindi: № FD-09-08
2024 yil "19" avgust

MOLIYAVIY RISKLAR NAZARIYASI O'QUV DASTURI

Bilim sohasi: 400 000 – Biznes, boshqaruv va huquq

Ta'lim sohas: 410 000 – Biznes va boshqaruv

Ta'lim yo'nalishi: 60410400 – Moliya va moliyaviy texnologiyalar

SAMARQAND – 2024

Fan/modul kodi THFIN06	O‘quv yili 2024-2025	Semestr 6	ECTS - Kreditlar 6
Fan/modul turi Majburiy	Ta’lim tili O‘zbek/rus		Haftadagi dars soatlari 6
1. Fanning nomi	Auditoriya mashg‘ulotlari (soat)	Mustaqil ta’lim (soat)	Jami yuklama (soat)
Moliyaviy risklar nazariyasi	90	90	180

2. I. Fanning mazmuni

Fanni o‘qitishdan maqsad – kelgusida yuqori malakali iqtisodchi-moliyachi mutaxassislar bo‘lib yetishadigan talabalar uchun moliyaviy risklar nazariyasi bo‘yicha bilimlar berish, talabalarda rivojlangan davlatlaming ilg’or tajribasidan kelib chiqib moliyaviy risklami xo‘jalik yurituvchi subyektlarning iqtisodiy-moliyaviy faoliyatiga ta’sirini baholash bo‘yicha amaliy ko‘nikmalar hosil qilishdan iborat.

Fanning vazifasi – fan bo‘yicha nazariy bilimlarga, amaliy ko‘nikmalarga, ilmiy dunyoqarash shakllangan, moliyaviy risklaming mohiyati va ahamiyatini, tasnifi va tavsifi chuqur o‘rgangan, bozor risklari, foiz risklari, investitsion risklar, kredit risklari, inflatsion risklar, valyuta risklari, aktivlar riski, moliyaviy bozor risklari, moliyaviy risklami baholay oladigan va baholash metodlarini amaliyotda qo‘llaydigan, moliyaviy risklarni boshqarish bo‘yicha nazariy-amaliy bilimlarni uzviylik va uzluksizlikda o‘rgangan mutaxassislami tayyorlab, ularning amaliy faoliyatida olgan bilim, ko‘nikmalarini kasbiy faoliyatida qo‘llay olishiga erishish.

3. II. Asosiy nazariy qism (ma’ruza mashg’ulotlari)

II.I. Fan tarkibiga quyidagi mavzular kiradi:

1-mavzu. Moliyaviy risklar nazariyasi

Riskning klassik nazariyasi. Neoklassik nazariya. Frenk Naytning gibrid nazariyasi. Riskning neyroiqtisodiy nazariyasi.

2-mavzu. Moliyaviy riskning mohiyati va ahamiyati, uning iqtisodiy jarayonlarga ta’siri

Moliyaviy risk tushunchasi, uning mohiyati. Risk xususiyatlari. Riskning belgilari. Risk omillari va funksiyalari.

3-mavzu. Moliyaviy risklar tasnifi

Moliyaviy risklar tasnifi. Moliyaviy risklarni guruhlash. Makro va mikro darajada moliyaviy risklar.

4-mavzu. Bozor risklari

Bozor risklarining mohiyati va ahamiyati. Bozor risklarining turlari. Bozor riskini boshqarish usullari.

5-mavzu. Kredit riski

Kredit riski va uning o‘ziga xos xususiyatlari. Kredit riskini yuzaga keltiruvchi omillar. Kredit riskini tahlil qilish va baholash. Kredit riskini boshqarish.

6-mavzu. Valyuta risklari

Valyuta riski tushunchasi va turlari. Valyuta konversiyasi va foizlarning o‘sishi. Valyuta pozitsiyasi. Valyuta risklarini kamaytirish.

7-mavzu. Foiz risklari

Foiz riski, uning mazmuni va xususiyatlari. Foiz riskining turlari. Foizlar bilan operatsiyalar. Murakkab foizlar. Oddiy foizlar. Foizlarning o‘rtacha qiymatlari. Foiz stavkalari riski. Moliya bozorida foiz stavkalari.

8-mavzu. Inflyatsiya riski

Inflyatsiya riski. Inflyatsiya riskining xususiyatlari. Foiz stavkasining inflyatsiya darajasi bilan bog‘liqligi. Inflyatsiya uchun mukofot. Inflyatsiyaning turli jarayonlarga ta’siri. Inflyatsiyani pasaytirish yo‘llari.

9-mavzu. Investitsiya risklari

Investitsiya risklari. Investitsiya risklarining o‘ziga xos xususiyatlari. Investitsiya risklarini baholash. Investitsiya risklarini boshqarish usullari. Sof diskontlangan qiymat. Investitsiyalarni baholash. Annuitet va qoplash fondi. Riskli investitsiyalar uchun to‘lov.

10-mavzu. Aktivlar riski

Aktivlar riski, uning xususiyati va baholash. Birja risklari. Defolt va soliqqa tortish riskining ta’siri. Aktivlar qiymatini maksimallashtirish.

11-mavzu. Likvidlik riski

Korxona moliyaviy barqarorligi va likvidlik riski tushunchasi. Korxona moliyaviy barqarorligi va likvidlik riskini tahlil qilish. Likvidlik omilini e’tiborga olgan holda ob’ektning zarur daromadlilik darajasini shakllantirish.

12-mavzu. Sug‘urta bozorida yuzaga keladigan risklar

Sug'urtalovchi risklari iqtisodiy tabiatining xususiyatlari. Moliyaviy barqarorlikni ta'minlash – sug'urta kompaniyasining risklarini boshqarish maqsadi sifatida. Sug'urta faoliyati bilan bog'liq risklarni boshqarish mexanizmi. Stress-test - sug'urta kompaniyasining moliyaviy risklarini tahlil qilish va baholash usuli sifatida.

13-mavzu. Soliq riski

Soliq riskining mazmuni va xususiyatlari. Soliq riskini tahlil qilish va baholash. Soliq riskini boshqarish.

14-mavzu. Moliyaviy risklarni baholash usullari

Risklarni baholash usullari: turlari va tavsifi. Riskni baholashning asosiy vositalari. Risklarni sifat baholash usullari. Riskni baholashning miqdoriy usullari: mazmuni va xususiyatlari. Risklarni miqdoriy baholashning tasnifi va xususiyatlari. Kapital aktivlarni baholashning ß-tahlil modeli (SARM). Kapitalning o'rtacha tortilgan qiymati WACC.

15-mavzu. Risk va portfel daromadliligi

Markovitsning portfel nazariyasi. Qimmatli qog'ozlarning optimal portfelini shakllantirish. Sharp modeli. Sharp modelining o'ziga xos xususiyatlari.

16-mavzu. Risk-menejment: mazmuni, strategiyasi va usullari

Moliyaviy risk-menejmentning zamonaviy nazariyasi: strategiya va funksiyalari. Risklarni boshqarishning asosiy bosqichlari. Risk-menejmentning usullari va ko'rsatkichlari.

17-mavzu. Moliyaviy risklarni pasaytirish usullari

Moliyaviy risklarni neytrallashtirishning ichki mexanizmlari. Moliyaviy riskdan qochish. Riskni konsentratsiyalashni limitlashtirish. Xejirlash, diversifikatsiya va riskni sug'urtalash.

18-mavzu. Moliyaviy firibgarlik riski

Moliyaviy firibgarlik riskining mazmuni va uning oqibatlari. Moliyaviy firibgarlik riskining tasniflanishi. Moliyaviy firibgarlik riskini cheklash usullari.

III. Amaliy mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Moliyaviy risklar nazariyasi.
2. Moliyaviy riskning mohiyati va ahamiyati, uning iqtisodiy jarayonlarga ta'siri.
3. Moliyaviy risklar tasnifi.
4. Bozor risklari.
5. Kredit riski.
6. Valyuta risklari.
7. Foiz risklari.
8. Inflyatsiya riski.
9. Investitsiya risklari.
10. Aktivlar riski.
11. Likvidlik riski.
12. Sug'urta bozorida yuzaga keladigan risklar.
13. Soliq riski.
14. Moliyaviy risklarni baholash usullari.
15. Risk va portfel daromadliligi.

16. Risk-menejment: mazmuni, strategiyasi va usullari.
17. Moliyaviy risklarni pasaytirish usullari.
18. Moliyaviy firibgarlik riski.

IV. Mustaqil ta'lim va mustaqil ishlar

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Turli iqtisodiy ta'limotlarda moliyaviy risklar nazariyasining taraqqiyoti.
2. Globallashuv sharoitida moliyaviy riskning ahamiyati.
3. Moliyaviy risklarni tasniflash belgilari va mezonlari.
4. Globallashuv sharoitida bozor risklarining mohiyati va ahamiyati.
5. Bank muassasalari faoliyatida kredit riskining ahamiyati.
6. Globallashuv sharoitida valyuta risklarining o'ziga xos xususiyatlari.
7. Inson hayoti faoliyatida foiz risklari.
8. Inflyatsiya risklarining korxonalar faoliyatiga ta'siri.
9. Inflyatsiya risklarining aholi hayoti faoliyatiga ta'siri.
10. Liberallashtirish sharoitida investitsiya risklarini baholash.
11. Investitsion loyihalarda sof diskontlangan qiymatni hisoblash.
12. Korxonalar faoliyatida aktivlar riskini baholash.
13. Xo'jalik yurituvchi sub'ekt likvidliligi riskini aniqlash.
14. Sug'urta bozori riskining xususiyatlari.
15. Iqtisodiyotda soliq risklarining o'rni.
16. Moliyaviy risklarni baholash usullarining tasnifi, ularning xususiyatlari.
17. Risklarni miqdoriy baholash usullarining amaliyotda qo'llanilishi.
18. Korxonalarni baholash usullaridan foydalanish.
19. Portfel riski va daromadliligini baholash.
20. Korxonalarni boshqarishda risk-menejmentning muhimligi.
21. Korxonalarda moliyaviy risklarni pasaytirish usullarining qo'llanilishi.
22. Iqtisodiyotda moliyaviy firibgarlik riskining oqibatlari.

4. **V. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan kompetensiyalar)**

Fanni o'zlashtirish natijasida talaba:

- moliyaviy risklarning mazmuni va ahamiyati to'g'risida ***tasavvurga ega bo'lishi;***
- riskning mohiyati va funksiyalari, uning nazariyalarini, moliyaviy risklarning u yoki bu turini yuzaga keltiruvchi sabab va omillarni, korxonalar faoliyatida kuzatiladigan risklarni bartaraf etish yo'llarini, moliya bozorida yuzaga keladigan risk turlari va ularning o'ziga xos xususiyatlarini hamda sug'urta bozorida yuzaga keladigan risklar, ularning o'ziga xos xususiyatlarini ***bilishi va ulardan foydalana olishi***;
- moliyaviy risklarni pasaytirish usullaridan foydalana olish, pulning davriy qiymati konsepsiyasi asosida pulning kelajakdagi qiymatiga risklarning ta'sirini aniqlay olish, investitsion qarorlarni qabul qilishda inflyatsiyaning ta'siriga baho bera olish, riskni boshqarishning asosiy vositalarini aniqlay olish, moliyaviy risklarni boshqarishning har bir bosqichida amalga oshiriladigan ish turlarini

	bilish, risk va daromadlilik tushunchalarining o'zaro bog'liqligi asosida moliyaviy qaror qabul qila olish, oliyaviy firibgarlik operatsiyalarining risklar bilan bog'liqligi, ularni cheklash usullarini amaliyotda qo'llash ***ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.***
5.	**VI. Ta'lim texnologiyalari va metodlari:** • Ma'ruzalar; • Amaliy topshiriqlarni bajarish va xulosalash; • Interfaol keys-stadilar; • Blits-so'rov; • SWOT-tahlil; • Taqdimotlar qilish; • Essey yozish.
6.	**VII. Kreditlarni olish uchun talablar:** Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va nazorat uchun berilgan vazifa va topshiriqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha yozma ishni topshirish.
7.	**VIII. Asosiy adabiyotlar** 1. Боди З., Мертон Р. Финансы. Учебник. Пер. с англ. – М.: "Вильямс", 2007. 2. Malikov T., Olimjonov O. Moliya. Darslik. – T.: "Iqtisod-moliya", 2019. - 920 b. 3. Malikov T. Moliya. O'quv qo'llanma. – T.: "Iqtisod-moliya", 2018. -274 b. 4. Финансовые и банковские риски : учебник / Л. И. Юзвович, Ю. Э. Слепухина, Ю. А. Долгих, В. А. Татьянников, Е. В. Стрельников, Р. Ю. Луговцов, М. Н. Клименко; под ред. Л. И. Юзвович, Ю. Э. Слепухиной; Министерство науки и высшего образования Российской Федерации, Уральский государственный экономический университет. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 2020. – 336 с. 5. Fozilchayev Sh.Q., Xidirov N.G'. Moliyaviy risklar nazariyasi. O'quv qo'llanma. O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligi. – T.: "Iqtisod-Moliya", 2019. – 240 b. 6. Шапкин И.А. Теория риска и моделирование рисковых ситуаций: Учебник для бакалавров / А.С. Шапкин, В.А. Шапкин. – 6-е изд. – М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К°», 2014-880 с. 7. Зайналов Ж.Р., Ибрагимов Н.А., Ахроров З.О. Корхоналар молияси. Ўқув қўлланма. СамИСИ: "STAP-SEL" МЧЖ. 2023. - 268 b. **Qo'shimcha adabiyotlar:** 1. Zaynalov J.R., Xusanov B.Sh., Aliyeva S.S., Ro'zibayeva N.X. va b. Moliya bozori: Darslik -T.: "Iqtisod-moliya", 2020. - 480 b. 2. Zaynalov J.R., Xodjayev E.N., Xusanov B.Sh., Ro'zibayeva N.X. va b. Investitsiya: Darslik -T.: "Iqtisod-moliya", 2020. - 316 b.

	3. Латипова Ш.М. Антиинкирозий молиявий бошқарув. Ўқув қўлланма. – Самарқанд: СамИСИ, "STAP-SEL" МЧЖ. – 2022 й. 309-б. 4. Солодов А.К. «Основы финансового риск-менеджмента»: учебник и учебное пособие // Солодов А.К. – М.: Издание Александра К. Солодова // Технический редактор Солодова Е.А.; корректор Нейц Е.А. // 2017 – 24,0 п.л., 286 стр. **Axborot manbalari:** 1. www.gov.uz – O'zbekiston Respublikasining hukumat portali. 2. www.lex.uz – O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi. 3. www.imv.uz – O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi. 4. www.cbu.uz – O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki rasmiy sayti. 5. www.stat.uz – O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi rasmiy sayti. 6. www.soliq.uz – O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi huzuridagi Soliq qo'mitasi rasmiy sayti. 7. www.scopus.com – xalqaro ilmiy ma'lumotlar bazasi.
8.	Fan dasturi Samarqand iqtisodiyot va servis instituti O`quv uslubiy kengashining 2024-yil 29 avgust dagi 1-sonli yig`ilish bayoni bilan tasdiqlangan. (№ FD-09-08)
9.	**Fan/modul uchun ma'sullar:** Zaynalov J.R. – "Moliya" kafedrasi mudiri, professor Aliyeva S.S. – "Moliya" kafedrasi dotsenti Latipova Sh.M. – "Moliya" kafedrasi dotsenti
10.	**Taqrizchilar:** **B.Sh.Xusanov** – Toshkent Kimyo xalqaro universiteti Samarqand filiali direktori, i.f.n., dotsent **G'.N.Djulmatov** – "EURO LUX STROY" MCHJ direktori